



Pionieren in passend onderwijs

Ervaringen van **leraren**

Pionieren in passend onderwijs: ervaringen van leraren

Opdrachtgever: Ministerie van OCW

Utrecht, januari 2015

Pauline van Eck, Miriam Walraven, Anne Luc van der Vegt en Sanne Weijers

© Oberon

Postbus 1423

3500 BK Utrecht

tel. 030-2306090

fax 030-2306080

e-mailadres: info@oberon.eu

Inhoudsopgave

1	Samenvatting en tips	4
2	Inleiding en opzet	7
3	Passend onderwijs in de praktijk	9
	3.1 Veranderingen op de werkvloer	9
	3.2 Grenzen	12
4	Communicatie en informatie	14
	4.1 Interne communicatie en informatie voor leraren	14
	4.2 Communicatie over leerlingen	14
	4.3 Informatie over het profiel van de school	16
5	Toerusting en professionalisering	17
	5.1 Veranderingen in de ondersteuning	17
	5.2 Deskundigheid leraren	19
	5.3 Aandacht voor randvoorwaarden	22
	Bijlagen	23

1 Samenvatting en tips

Pioniers in passend onderwijs

Passend onderwijs is in drie regio's al op 1 augustus 2013 gestart, een jaar eerder dan landelijk. De drie pionierende samenwerkingsverbanden *Passend Onderwijs Zuid-Kennemerland PO*, *Helmond-Peelland VO* en *Sterk VO Utrecht en Stichtse Vecht* geven elk op eigen wijze vorm aan passend onderwijs. Oberon heeft in opdracht van het ministerie van OCW de ontwikkelingen van de pioniers vanaf het begin gevolgd. Ervaringen, voorbeelden en tips zijn via www.passendonderwijs.nl toegankelijk gemaakt voor de rest van het land.

In de beginfase lag de focus op de invoering en vormgeving van passend onderwijs op het niveau van het samenwerkingsverband¹. De groep professionals die als één van de eersten te maken kreeg met passend onderwijs in de praktijk zijn de intern begeleiders, zorgcoördinatoren en ambulante begeleiders. Interviews met deze groep leverde een globaal beeld op van de eerste ervaringen met passend onderwijs². Vervolgens hebben we ervaringen van ouders in kaart gebracht³.

In dit rapport gaan we in op de ervaringen van leraren met passend onderwijs. Daarvoor hebben we in de verschillende samenwerkingsverbanden een aantal groepsgesprekken met hen gevoerd. Ook hebben we met een aantal schoolleiders (po) en zorgcoördinatoren (vo) gesproken. We hebben ongeveer vijftig respondenten gesproken wat een globale schets oplevert.

Leeswijzer

Dit rapport geeft een gevarieerd beeld van zowel positieve ervaringen als aandachtspunten. We bedanken alle geïnterviewden hartelijk voor hun bereidheid om hun ervaringen te delen en daardoor beschikbaar te maken voor iedereen die geïnteresseerd is in de invoering van passend onderwijs. In dit eerste hoofdstuk geven we een samenvatting van de belangrijkste uitkomsten en beschrijven we tips uit de praktijk. Het volgende hoofdstuk gaat in op de opzet en de uitvoering van het onderzoek. In hoofdstuk 3 kijken we naar veranderingen die leraren ervaren door passend onderwijs in de dagelijkse praktijk. Vervolgens komt in hoofdstuk 4 het belang van communicatie en informatie hierbij aan bod. Tot slot besteden we aandacht aan de toerusting en professionalisering van leraren.

Ervaringen in de praktijk

Samenwerkingsverbanden geven verschillend vorm aan passend onderwijs, maar ook de scholen binnen deze samenwerkingsverbanden vullen het verschillend in. Dat is ook de kern van passend onderwijs: maatwerk bieden. Bij het bezoek aan de scholen troffen we dan ook veel variatie aan. Uit de gesprekken blijkt dat leraren veranderingen in de dagelijkse onderwijspraktijk ervaren. Ze geven aan dat deze veranderingen vaak aansluiten bij ontwikkelingen die al langer gaande zijn. Voorbeelden van positieve veranderingen zijn de focus op individuele ondersteuningsbehoeften en mogelijkheden, het flexibeler (kunnen) inspelen op ondersteuningsbehoeften, meer maatwerk op de scholen en minder verwijzingen naar het speciaal onderwijs. Veel leraren zien passend onderwijs als een kans, hoewel sommigen het ook als een bezuinigingsmaatregel ervaren⁴. Leraren vragen zich wel af waar de grens ligt van wat de school aan ondersteuning kan bieden. *'Hoeveel verschillen kunnen we als school en als leraar aan?'* Leraren benadrukken daarbij ook dat andere leerlingen, zonder ondersteuningsbehoeften, voldoende aandacht moeten krijgen.

Het is van belang dat schoolleiding en leraren met elkaar in gesprek gaan en een vinger aan de pols houden. Wat is onze koers en wat vraagt dat van de leraren? Wat is er nodig om kwalitatief goed en passend onderwijs te bieden?

¹ Zie www.passendonderwijs.nl voor bijvoorbeeld interviews met de samenwerkingsverbanden over de invoering en vormgeving van passend onderwijs.

² Pionieren in passend onderwijs. Ervaringen van begeleiders in de scholen. (Oberon, 2014)

³ Pionieren in passend onderwijs. Ervaringen van ouders. (Oberon, 2014)

⁴ Dit speelt heeft vaak meer te maken met beeldvorming dan met de feitelijke situatie.

Communicatie

Passend onderwijs sluit aan bij ontwikkelingen die al langer gaande zijn. De kijk op leerlingen is anders dan vroeger, de focus ligt op de individuele ondersteuningsbehoeften en mogelijkheden. Scholen werken er hard aan om hier goed en flexibel op in te spelen. Zij breiden hun expertise binnen de school uit en werken aan sterkere verbindingen, ook met externe professionals (bijvoorbeeld het bovenscholse ondersteuningsteam). Hoewel op veel scholen meer wordt vastgelegd in plannen, protocollen en procedures is de structuur en de aanpak voor leraren niet altijd helder. Sommige leraren geven aan dat zij niet weten bij wie ze met welke vragen terecht kunnen. Zij weten soms niet hoe en door wie leerlingen worden begeleid. De leerlingbespreking springt er bij de leraren uit als belangrijk moment van overleg maar is ook iets wat er op een aantal scholen snel bij inschiet. Dit maakt wel duidelijk dat goede communicatie, met korte lijnen, heel belangrijk is voor leraren. Hiervoor is voldoende tijd en aandacht nodig. Dat geldt ook voor de contacten tussen primair en voortgezet en voor de communicatie met ouders.

Leraren hebben behoefte aan duidelijke uitleg over wat de visie van de school is, of dit veranderingen voor de leerlingpopulatie met zich meebrengt en vooral wat dit voor hun werk in de klas betekent.

Professionele leercultuur

Passend onderwijs doet een groot beroep op het professioneel handelen van de leraar, vooral wat betreft het omgaan met verschillen en de ondersteuningsbehoeften van leerlingen. Sommigen hebben hierin al een ontwikkeling doorgemaakt, voor anderen is het omgaan met (grote) verschillen nieuw of niet makkelijk. Een professionele leercultuur op school kan hen hierbij helpen. Er is vooral behoefte aan uitwisseling van kennis en ervaring met andere leraren en scholen. Daarnaast willen leraren graag praktijkgerichte informatie en handelingsadviezen die direct toepasbaar zijn in de lessituatie. Belangrijk in dit verband is dat leraren niet alles hoeven te kunnen. Het moet echter wel duidelijk zijn wie welke specialisatie heeft, zodat men elkaar weet te vinden. Scholing mag ook niet te vrijblijvend zijn, de school- of teamleiding kan hierin een sturende rol spelen en prioriteiten stellen. In eerste instantie zijn scholen zelf verantwoordelijk voor professionalisering van personeel en de kwaliteit van het onderwijs. Veel scholen werken ook al op verschillende manieren aan deskundigheidsbevordering. Daarnaast moet er aandacht zijn voor de randvoorwaarden: voldoende tijd voor leerlingen maar ook voor deskundigheidsbevordering, ondersteuning in de klas en bij de administratie. Ook hier speelt de schoolleiding een cruciale rol. Zij kunnen de toerusting en professionalisering inbedden in de bredere schoolontwikkeling en het kwaliteitsbeleid. Hoewel de samenwerkingsverbanden niet verantwoordelijk zijn voor de toerusting en professionalisering van leraren, blijkt dat zij hier soms ook een rol in vervullen.

Tien tips van leraren, schoolleiders en zorgcoördinatoren

- *Passend onderwijs is iets wat je met z'n allen moet doen. Er ligt verantwoordelijkheid voor passend onderwijs bij alle betrokkenen. Een luisterend oor op verschillende niveaus is daarom nodig.*
- *Zorg dat de leerlingen die geen extra ondersteuningsbehoefte hebben ook voldoende aandacht krijgen.*
- *Zorg voor scholing met praktische voorbeelden. Denk ook aan mogelijkheden voor collegiale uitwisseling van kennis en ervaring.*
- *Voldoende tijd is belangrijk, evenals efficiënt overleg met korte lijnen en een goed uitvoerbare administratie (niet te uitgebreid en met dezelfde soort formulieren binnen de school en het samenwerkingsverband).*
- *Zorg voor een goed gecoördineerde planmatige aanpak, voor zowel de korte als langere termijn met daarin aandacht voor evaluatie en reflectie.*
- *Zorg dat er bepaalde functies in de school aanwezig zijn (orthopedagoog, zorgcoördinator), die ervoor zorgen dat kennis en ervaring aanwezig is en het ondersteuningsproces op alle lagen bewaakt wordt.*
- *Het moet voor iedereen duidelijk zijn welke ondersteuning de school kan bieden. Overleg dit ook goed met ouders.*
- *Zet in op contact en verbinding tussen ondersteuningspartners, binnen en buiten de school. Leer elkaar kennen.*
- *Zorg voor een doorgaande lijn tussen primair en voortgezet onderwijs (bijvoorbeeld in verband met de dossierkennis die op de basisschool al aanwezig is).*
- *Passend onderwijs moet de tijd en de ruimte krijgen om te landen.*

2 Inleiding en opzet

Pioniers passend onderwijs

Drie regio's zijn op 1 augustus 2013 van start gegaan met passend onderwijs, een jaar eerder dan de rest van het land. In deze pioniersregio's geven de samenwerkingsverbanden *Passend Onderwijs Zuid-Kennemerland PO*, *Helmond-Peelland VO* en *Sterk VO Utrecht en Stichtse Vecht* elk op eigen wijze vorm aan passend onderwijs.

Net als veel andere samenwerkingsverbanden zetten de pioniers zich in voor een sterke basisondersteuning. Daarbij spelen leraren⁵ een cruciale rol. Passend onderwijs doet dagelijks een beroep op de deskundigheid van leraren. De verantwoordelijkheid voor kwaliteit van het onderwijs en daarmee ook van de toerusting en professionalisering van leraren, ligt bij de scholen en schoolbesturen. Het bestuur van een samenwerkingsverband kan wel besluiten dat het samenwerkingsverband hierin een (tijdelijke) rol vervult, bijvoorbeeld door het organiseren van netwerkbijeenkomsten of het verzorgen van een cursus op het gebied van passend onderwijs.

Uit de voortgangsrapportages passend onderwijs van maart en december 2014, blijkt dat de rol van leraren nog tamelijk onderbelicht is gebleven. Leraren voelen zich nog onvoldoende geïnformeerd en betrokken bij passend onderwijs en weten vaak ook nog onvoldoende wat de invoering van passend onderwijs voor hen persoonlijk gaat betekenen. Scholen en leraren in de pioniersregio hebben al een jaar ervaring met de invoering van passend onderwijs. Hoe ervaren zij de invoering en de dagelijkse praktijk van passend onderwijs? Wat wordt er van hen verwacht? Hoe worden ze daarbij toegerust door hun school en het samenwerkingsverband? Wat is nog nodig om de ambities waar te maken?

In opdracht van het ministerie van OCW hebben we de ervaringen van leraren binnen de pioniersregio's door middel van kwalitatief onderzoek geïnventariseerd. We hebben gesproken met leraren van verschillende reguliere scholen voor primair en voortgezet onderwijs (vmbo, havo, vwo). Ook hebben we korte aanvullende gesprekken gevoerd met enkele schoolleiders (po) en zorgcoördinatoren/teamleider zorg (vo), waarbij het perspectief van de leraren ook centraal stond.

Onderzoeksvraag

Wat betekent passend onderwijs voor de dagelijkse praktijk? Een jaar na de invoering van passend onderwijs in de drie pioniersregio's kijken we naar de eerste uitwerking en ervaringen op de werkvloer. Eerder hebben we de ervaringen van begeleiders in de scholen en van ouders al in beeld gebracht. In dit onderzoek richten we ons op de ervaringen van leraren in het primair en voortgezet onderwijs. Deze rapportage is daarmee het afsluitende deel van een 'drieluik'. De volgende vraag staat centraal:

Welke ervaringen hebben leraren met passend onderwijs?

Deze onderzoeksvraag is uitgewerkt in drie thema's: *passend onderwijs in de praktijk, communicatie en informatie, toerusting en professionalisering*.

Respondenten

Het onderzoek richt zich op reguliere scholen, waarbij de focus vooral op de basisondersteuning ligt. De werving van respondenten is in overleg met de drie samenwerkingsverbanden en hun besturen verlopen. We hebben zowel met leraren als met een beperkt aantal schoolleiders en zorgcoördinatoren gesproken. In deze rapportage zullen we vooral ingaan op de ervaringen van *leraren/mentoren*. De leraren voortgezet onderwijs in dit onderzoek zijn doorgaans ook mentor. Daar waar we specifiek ingaan op het perspectief van de zorgcoördinator of schoolleider geven we dat aan.

⁵ Met leraren bedoelen we leerkrachten in het po en docenten in het vo.

Passend Onderwijs Zuid- Kennemerland PO had de voorkeur voor het zelf samenstellen van twee groepen leraren. Hiertoe is een oproep van het samenwerkingsverband uitgegaan. Zo ontstonden twee grote gemêleerde groepen leraren-po. De schoolleiders van de bij het onderzoek betrokken scholen hebben we vervolgens zelf benaderd met het verzoek om deelname aan een aanvullend telefonisch interview.

Met *Helmond-Peelland VO* en met *Sterk VO Utrecht en Stichtse Vecht* hebben we afgesproken zelf scholen te benaderen voor deelname aan het onderzoek na een vooraankondiging door het bestuur. Uiteindelijk hebben we in het vo met zes verschillende scholen (3 per samenwerkingsverband-vo) afspraken gemaakt voor de te voeren gesprekken. Hieronder volgt een overzicht van het aantal en type respondenten in de scholen voor po en vo (zie bijlage 1 voor een aanvullend overzicht van respondenten per samenwerkingsverband en onderwijstype). De interviews zijn uitgevoerd in periode september-december 2014.

Overzicht aantal respondenten

<p>Aantal respondenten binnen de drie samenwerkingsverbanden:</p> <p><u>Groepsgesprekken met:</u> 13 leraren in het primair onderwijs 27 leraren in het voortgezet onderwijs (waarvan driekwart ook mentor)</p> <p><u>Aanvullende (telefonische) gesprekken met:</u> 3 schoolleiders (po) 4 zorgcoördinatoren (waarvan 1 teamleider zorg en 1 orthopedagoog) en 2 respondenten die tot voor kort zorgcoördinator waren (vo)</p> <p><u>Gecombineerd gesprek met:</u> 1 leraar (tevens personal coach), 1 zorgcoördinator</p> <p>Totaal aantal respondenten: 41 leraren, 7 zorgcoördinatoren-vo, 3 schoolleiders-po</p>

Werkwijze

Aan de hand van een semi-gestructureerde gespreksleidraad (zie bijlage 2) hebben we *groepsinterviews* afgenomen bij leraren in het po en vo. Zoals al is aangegeven varieerde de groeps grootte in het vo naar gelang de beschikbaarheid van leraren. In de groepsgesprekken was veel interactie met andere respondenten mogelijk. Daardoor werden verschillende perspectieven zichtbaar. Een aantal gesprekken vonden plaats in kleine groepen waardoor we meer de diepte in konden gaan.

We zijn de groepsgesprekken gestart met een zogenaamde *'brainwriting'*: een snelle schriftelijke inventarisatie van ervaringen met passend onderwijs. Hierbij wordt telkens een persoonlijke ervaring doorgegeven aan een collega die een volgende 'eerste reactie' invult. In een enkel geval was de groep te klein voor deze werkwijze en hebben we de *brainwriting* overgeslagen.

Als aanvulling op de groepsinterviews hebben we (*telefonische*) *interviews* afgenomen bij enkele schoolleiders in het po en bij de zorgcoördinator, teamleider zorg of de orthopedagoog van de betrokken scholen in het vo (zie bijlage 3 voor de gespreksleidraad). Bij één vo-school is het vanwege de drukke periode niet gelukt om een gesprek te organiseren met de zorgcoördinator. Bij een andere school hadden we drie personen met een dergelijke functie aan tafel.

3 Passend onderwijs in de praktijk

Wat betekent passend onderwijs voor het dagelijkse werk op school? Wat merken leraren ervan? We beschrijven de ervaringen en meningen van leraren en geven aan wat er volgens hen veranderd is. Wat ervaren zij als positief en welke aandachtspunten worden door hen genoemd?

Bij het bezoek aan de scholen troffen we veel verschillende situaties aan. Samenwerkingsverbanden en ook scholen verschillen van elkaar in de invulling van passend onderwijs. Passend onderwijs is maatwerk, en is afhankelijk van onder andere de leerlingpopulatie, de schoolorganisatie en het ondersteuningsprofiel, de reeds opgebouwde ondersteuningstructuur op school en de organisatie van het samenwerkingsverband.

3.1 Veranderingen op de werkvloer

Een doorgaande ontwikkeling

Hoewel de komst van passend onderwijs veranderingen met zich mee heeft gebracht is er volgens leraren, schoolleiders en zorgcoördinatoren geen sprake van een grote omslag. Zij geven aan dat het gaat om een ontwikkeling die al enkele jaren gaande is. Daarbij doelen ze vooral op een andere kijk op leerlingen, meer gericht op individuele onderwijsbehoeften en mogelijkheden van leerlingen. Hierdoor zijn scholen, met name in het primair onderwijs, al meer gedifferentieerd gaan werken. Ook is er meer aandacht voor de context (de achtergrond van een leerling) en worden ouders sterker betrokken.

“Er zijn geen grote veranderingen, het is iets van de laatste jaren.” (po en vo)

“De school heeft veel leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Dit is sinds jaren het geval. Wat dat betreft heeft passend onderwijs geen veranderingen gebracht.” (po)

“We gaan uit van de mogelijkheden van leerlingen, we kijken niet naar wat ze niet kunnen maar naar wat ze wél kunnen.” (po)

“We kijken meer vanuit het kind dan vanuit de klas. Drie leerlingen met autisme zijn alle drie anders. Je moet niet labelen, maar kijken naar het gedrag en onderzoeken hoe je het beste kunt handelen.” (vo)

“Je bent bewuster bezig met de gegevens die je krijgt en om dat om te zetten naar wat de betreffende leerling nodig heeft.” (po)

Enkele leraren (en ook zorgcoördinatoren) in het vo ervaren passend onderwijs ook als een bezuiniging, die sommige typen onderwijs (vmbo) harder treft dan andere. Vaak zijn dit leraren binnen een samenwerkingsverband met een negatieve vereveningsopgave, maar het heeft ook met negatieve beeldvorming te maken.

“Het is wel iets wat we ‘moeten’, het gaat toch om een bezuiniging.” (vo)

“Het is jammer dat er door de negatieve vereveningsopgave een bezuiniging aan passend onderwijs vast zit. Dat is echt moeilijk en deze slag komt harder aan in het vmbo dan in havo-vwo.” (vo)

Meer kansen voor leerlingen

Een veelgenoemd positief aspect van passend onderwijs is dat leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte minder snel een label opgeplakt krijgen. Zij krijgen volgens de respondenten meer kansen in het reguliere onderwijs. Scholen kunnen hierdoor ook meer maatwerk bieden, aansluitend op hun leerlingpopulatie.

“Passend onderwijs wordt op deze school gezien als een kans. De school gaat uit van de mogelijkheden van de leerlingen. Je gaat daardoor op een andere manier denken. Leerlingen zijn meer in beeld, er zijn geen hokjes en etiketten. Dit geeft ruimte voor een eigen koers.” (vo)

“Een kind is een kind van de basisschool tot het tegendeel bewezen is. Kijk naar wat kinderen wél kunnen en zorg ervoor dat je handvatten in de ondersteuning krijgt.” (po)

Tegelijkertijd doet passend onderwijs een groter beroep op de flexibiliteit en zelfstandigheid van leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoefte. Een aantal leraren (en ook een schoolleider) geeft aan dat deze leerlingen minder aandacht krijgen naarmate er meer leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte of met zwaardere problematiek in de klas komen.

“We kwamen er achter dat we door al het differentiëren te weinig aan het basisniveau toekwamen. De extra gelden zijn nu ingezet om de zwakkere groep te ondersteunen zodat de leerkracht zich op de andere twee niveaus kan richten. Dit geeft rust in de school en zorgt voor meer ontspanning bij de leraren.” (po)

“Er is steeds minder aandacht voor de ‘gewone’ leerling.” (vo)

“Leerlingen kunnen last hebben van andere leerlingen die niet mee kunnen komen in grote groepen en daardoor onrustig worden. Hier is nog geen oplossing voor.” (vo)

“Passend onderwijs vraagt om extra draagkracht van alle leerlingen in een klas. Sommige leerlingen zijn jaloers vanwege de uitzonderingspositie die een leerling met een extra ondersteuningsbehoefte heeft.” (vo)

Aan de andere kant biedt deze diversiteit in de klas leerlingen ook de mogelijkheid hiervan te leren.

“Andere leerlingen zullen er veel van kunnen leren, ook al zien ze dat nu misschien nog niet. Ze leren rekening te houden met verschillende mensen en zij zullen achter het gedrag leren kijken.” (vo)

Makkelijker inspelen op ondersteuningsvragen

Leraren vinden dat de structuur en invulling van zorg en ondersteuning is veranderd. Deskundigheid binnen de school wordt versterkt en uitgebreid. Er worden nieuwe verbindingen gelegd en expertise van buiten wordt binnen de school gehaald (meer hierover in hoofdstuk 5). Een flexibele inzet van middelen maakt het bovendien mogelijk dat ook leerlingen zonder diagnose of ondersteuningsbehoefte mee kunnen profiteren van bepaalde vormen van ondersteuning. Leraren, schoolleiders en zorgcoördinatoren ervaren dit als een groot voordeel van passend onderwijs. Scholen kunnen hierdoor sneller en beter inspelen op de verschillende individuele ondersteuningsbehoeften van leerlingen.

“We zijn gaan kijken naar de invulling van de zorgtijd. Individuele hulp die gericht was op één leerling met een rugzak zetten we nu breder in, zodat meer kinderen er profijt van hebben.” (po)

“Er wordt bewuster nagedacht over de inzet van de gelden. Er is een gedragsspecialist aangesteld. De directie heeft ook contact gezocht met andere instanties die mogelijk ook iets in de school kunnen betekenen voor leerlingen.” (po)

“Het is eenvoudiger geworden om ambulante hulp in te laten vliegen.” (po)

“De school zet in op snelle oplossingen, dit om problemen klein te houden en niet op te laten lopen tot grotere problemen.” (vo)

“Het tijdpad waarin middelen voor extra ondersteuning worden toegewezen verloopt veel sneller sinds de invoering van passend onderwijs. Dit is een grote verbetering. Voorheen ging er veel tijd overheen voordat rugzakmiddelen werden toegewezen. Bovendien kan ook voor kinderen zonder diagnose een ondersteuningsarrangement aangevraagd worden.” (vo)

“Passend onderwijs is een gouden greep. We kunnen het geld nu zelf inzetten voor de leerlingen die hulp nodig hebben. Dat is een groot voordeel.” (vo)

“De lijntjes zijn korter geworden dus er wordt over het algemeen snel actie ondernomen. Men gaat niet wachten tot het volgende vergadermoment.” (vo)

Leraren in het po geven aan dat de verdeling van de budgetten aan de hand van het totaal aantal leerlingen nog een punt van aandacht is. Voor kleine scholen met relatief veel leerlingen met een ondersteuningsbehoefte kan het lastig zijn om binnen het beschikbare budget de juiste ondersteuning te regelen.

“Er wordt niet gekeken naar het aantal zorgleerlingen. Dit geeft een scheve verdeling, omdat de ene school verhoudingsgewijs meer zorgleerlingen heeft dan de andere school.” (po)

Werken met een ontwikkelingsperspectief

In het vo wordt het ontwikkelingsperspectief (OPP) - ook wel groeidocument genoemd – meestal opgesteld door de mentor. In het po is dit vaak een taak van de intern begeleider en de leraren. Het invullen van een OPP kost volgens mentoren en leraren veel tijd. De ervaringen met het gebruik ervan zijn verder overwegend positief. Het helpt bij het handelingsgericht, systematisch en cyclisch werken.

“Je moet er wel mee leren werken. Voor de communicatie naar ouders toe is het goed.” (po)

“Het groeidocument is een mooi startdocument van een begeleidingstraject en door het tussentijds bij te stellen blijft het een document dat actief gebruikt wordt in de school.” (vo)

“Hoe meer leerlingen met een OPP, hoe zwaarder. Als het OPP eenmaal is gestart, is het een kwestie van bijhouden. Dan heeft het ook een meerwaarde, zeker in het cyclisch werken en de gesprekken met ouders.” (vo)

Minder verwijzingen

Leraren in het po ervaren dat doorverwijzen naar het speciaal (basis-) onderwijs lastiger is geworden. Een aantal leraren in het vo geeft aan dat leerlingen met zwaardere diagnoses binnenkomen en langer in het reguliere onderwijs blijven. Veel leraren zijn zich door de komst van passend onderwijs meer bewust van de kosten van verwijzingen naar het speciaal onderwijs. Het is volgens hen en volgens een van de schoolleiders wel van belang dat de focus niet te veel naar de financiën verschuift. Het gaat om de leerling.

“Je bent je meer bewust van het feit dat een verwijzing veel geld kost. Het risico is wel dat de financiën in plaats van de onderwijsbehoefte centraal komen te staan. Je loopt het gevaar dat kinderen op deze manier te lang binnen het regulier onderwijs blijven. We kijken daarom in overleg met de ouders goed naar wat we op school kunnen bieden. Daarbij is de sociaal-emotionele kant ook erg belangrijk.” (po)

Meer gezamenlijke verantwoordelijkheid

Door passend onderwijs en de ontwikkelingen in de afgelopen jaren is er meer gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de zorg ontstaan. De meeste leraren ervaren dit als positief. Sommige schoolleiders (po) en zorgcoördinatoren/teamleiders zorg (vo) geven aan dat de school hier bewust op aanstuurt. Op andere scholen is dit niet zozeer het geval maar lijkt dit alsnog in een bepaalde mate te ontstaan. Iedereen lijkt zich meer bewust van de verschillen tussen leerlingen en de eigen mogelijkheden en verantwoordelijkheden hierbij.

“Vroeger waren er enkele docenten met zorg en ondersteuning bezig, nu zijn dat er veel meer. Dat is een mooie ontwikkeling, mensen zijn flexibeler geworden. Je hoort over veel verschillende manieren van met leerlingen omgaan.” (vo)

“Het gezamenlijk oppakken en invullen van de zorg voor leerlingen biedt kansen. Iedereen zal zich meer verantwoordelijk moeten voelen voor de zorg in de school.” (vo)

“Passend onderwijs moet je met z'n allen doen.” (po)

3.2 Grenzen

Sommige leraren (vooral in het primair onderwijs) zijn al gewend aan het omgaan met (grote) verschillen en het werken op verschillende niveaus. Ook in het vo is hier al enige ervaring in opgebouwd. De belangrijkste vraag die sinds de invoering van passend onderwijs zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs door de geïnterviewden (zowel leraren, als schoolleiders en zorgcoördinatoren) wordt gesteld is: waar ligt de grens? Wat kan de school aan en wat is het beste voor de leerlingen?

“Hoeveel verschillen tussen leerlingen kunnen we aan? Differentiëren is standaard geworden, de vraag is nu meer: waar ligt de grens van wat we aannemen en aankunnen.” (po)

“Leerlingen die specifieke zorg nodig hebben, blijven soms te lang in het reguliere onderwijs. Je zult zien dat dit over een tijdje toch weer heel anders moet. Het golfeffect.” (vo)

De vraag naar de grenzen van ondersteuningsmogelijkheden is een belangrijke vraag want uit de interviews blijkt tevens dat er op sommige scholen meer leerlingen binnenkomen met een fysieke beperking (bijvoorbeeld visueel) of met een zwaardere diagnose op het gebied van gedrag. In het laatste geval gaat het om stoornissen in het autismespectrum, ADHD, ODD of een gecombineerd beeld. Met name leraren in het vo vragen zich soms af of deze leerlingen het zullen redden.

“Sommige leerlingen zullen vanwege hun gedrag les krijgen op een lager niveau dan zij cognitief aan zouden kunnen. Ze zullen zich gaan vervelen en daardoor mogelijk ook problemen veroorzaken. Je doet hen dus eigenlijk tekort. In een kleinere klas hadden ze het waarschijnlijk wel gered.” (vo)

“Als school moet je duidelijk hebben en maken wat je wel en niet aankunt, dit is een kwestie van ervaren en zoeken. We krijgen bijvoorbeeld te maken met steeds zwaardere vormen van autisme. We proberen daarbij hulp in te vliegen van buiten, maar sommige leerlingen zouden beter af zijn op een speciale voorziening op havo/vwo-niveau. We lopen er daarbij tegen aan dat er voor deze leerlingen geen voorziening is in het vso.” (vo)

“Er zitten soms 32 leerlingen in een klas. Het is lastig om met zoveel leerlingen te differentiëren en om in te spelen op de behoeften van zorgleerlingen.” (vo)

Leraren geven aan dat voor de ene leerling passend onderwijs in de reguliere setting wel werkt en voor de andere niet. In het laatste geval is er een meer beschermde omgeving nodig. Grote klassen in het regulier onderwijs maken het omgaan met verschillen moeilijk. Verder vinden leraren dat passend onderwijs voor leerlingen met een fysieke beperking meestal makkelijker te realiseren is dan voor kinderen met gedragsproblemen. Ook de randvoorwaarden spelen een belangrijke rol in wat mogelijk is.

“Problemen met gedrag zijn moeilijker te hanteren dan fysieke beperkingen. Dat laatste is meestal zichtbaar voor iedereen en aanpassingen zijn makkelijker te realiseren. Leerlingen met gedragsproblemen vragen over het algemeen meer aandacht. Dit geldt nog sterker voor het vmbo.” (vo)

“Bij sommige klassen gaat het goed maar het kan ook zijn dat het gedrag van één leerling veel invloed heeft op een hele klas. Het kan extra lastig zijn als een klas niet weet dat een leerling een bepaalde beperking heeft.” (vo)

Dat wat de school kan bieden hangt ook samen met de mogelijkheden van leraren. Passend onderwijs doet een groot beroep op het professioneel handelen van de leraar en vraagt om complexe vaardigheden. Sommige leraren hebben zich deze vaardigheden al eigen gemaakt of hebben bijvoorbeeld een achtergrond in het speciaal onderwijs. Voor anderen is het omgaan met grote verschillen nieuw. In hoofdstuk 5 besteden we uitgebreid aandacht aan de toerusting en professionalisering van leraren in passend onderwijs.

4 Communicatie en informatie

Goede communicatie en voldoende informatie zijn uiteraard van belang voor het creëren van draagvlak bij het doorvoeren van veranderingen. In dit hoofdstuk gaan we hier wat dieper op in. Vinden leraren dat zij goed geïnformeerd zijn over passend onderwijs? Welke onderwerpen zijn volgens hen belangrijk?

4.1 Interne communicatie en informatie voor leraren

De gesproken leraren vinden over het algemeen dat ze tijdig over passend onderwijs zijn geïnformeerd door de school (schoolleiding, zorgcoördinator, intern begeleider). Informatievoorziening vindt plaats door middel van studiedagen met een bepaald thema, workshops, de nieuwsbrief en informatiefolders over bepaalde diagnoses. Belangrijke zaken over passend onderwijs zouden volgens een aantal leraren apart gemaild moeten worden, deze staan nu soms nog ‘verstopt in de nieuwsbrief’.

“De meeste communicatie over passend onderwijs komt via de intern begeleiders.” (po)

Leraren hebben geen direct contact met het samenwerkingsverband, dit geldt zowel voor het po als voor het vo. Sommige van hen zijn niet op de hoogte van het bestaan van het ondersteuningsplan en de OPR (ondersteuningsplanraad). Het komt ook voor dat zij het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband verwarren met het ondersteuningsprofiel van de school. Hoewel de meeste leraren aangeven dat ze tot op zekere hoogte geïnformeerd zijn over passend onderwijs, leeft het volgens sommige zorgcoördinatoren in het vo vooral bij hen die ook een mentorfunctie hebben.

Een aantal leraren geeft aan dat er nog te weinig wordt gesproken over de concrete vormgeving van passend onderwijs in de klas. Op dat punt is nog niet voor alle leraren duidelijk wat er van hen wordt verwacht. Dat geldt zeker ook voor de mentorfunctie. Leraren/mentoren geven aan dat de school- of teamleiding hier een belangrijke rol in speelt.

“De directie is soms nog zoekende.” (po)

“Wat is de koers? Wat wordt er van ons verwacht? Er is behoefte aan informatie en coördinatie.” (vo)

“Er is geen planmatige aanpak voor de invoering van passend onderwijs in de klas. Het staat niet op de agenda, dat zouden we wel graag willen.” (vo)

4.2 Communicatie over leerlingen

Veel leraren in het vo vinden het belangrijk dat er regelmatig contact is met de mentor, naast de geplande momenten zoals de teamvergadering en de leerlingbespreking. De leerlingbespreking wordt overigens als zeer belangrijk en waardevol ervaren, zowel door leraren/mentoren als door zorgcoördinatoren. Helaas schiet deze er op een aantal scholen door de drukte soms bij in. Op een aantal scholen voor vo is er behoefte aan meer informatie over leerlingen die extra ondersteuning

krijgen. Begeleiders die over deze informatie beschikken zouden volgens leraren bij de leerlingbespreking aanwezig moeten zijn. Magister kan voor een deel ook in deze informatiebehoefte voorzien, maar wordt veelal in wisselende mate bijgehouden. Verder wordt ook in de wandelgangen informatie over leerlingen uitgewisseld. Een aantal leraren in het vo geeft aan dat de communicatie over leerlingen soms te afhankelijk is van persoonlijk initiatief. Communicatie (binnen de school) over leerlingen is in het po niet als aandachtspunt naar voren gekomen (andere situatie: vaste groep, vaste leraar, korte lijnen).

“Er wordt veel aandacht besteed aan communicatie binnen de school. Korte lijnen zijn belangrijk. Ik ben bijvoorbeeld vaak op de mentor van één van mijn leerlingen afgestapt.” (vo)

“Het delen van kennis en ervaring tijdens leerlingbesprekingen is erg prettig. Leerlingbesprekingen helpen om stil te staan bij het gedrag van leerlingen en hoe daarmee om te gaan.” (vo)

“Het is belangrijk om prioriteiten te stellen, zoals bijvoorbeeld de leerlingbespreking als vast agendapunt. Deze gaat makkelijk ten onder aan andere zaken. Hierin is nog een slag te maken. De schoolleiding speelt hier een belangrijke rol.” (vo)

“We hebben te weinig zicht op welke extra begeleiding een leerling krijgt. Dit hangt af van informatie die we van anderen krijgen. Hier bestaat geen vaste structuur voor.” (vo)

“Bij de overgang naar een volgend leerjaar of ander niveau zou er meer aandacht moeten zijn voor de overdracht van een zorgleerling.” (vo)

Volgens veel respondenten is de communicatie tussen het primair en voortgezet onderwijs een belangrijk onderwerp. Hoewel uit de gesprekken blijkt dat er steeds meer aandacht aan de overgang van po naar vo wordt besteed, bestaat er op een aantal scholen nog een behoefte aan informatie over leerlingen. Deze informatie kan bijvoorbeeld nodig zijn voor het opstellen van een OPP.

“Tijdens de POVO-dagen kunnen leraren uit het voortgezet en primair onderwijs bij elkaar kijken. In persoonlijke gesprekken met de basisschoolleerkrachten krijgen we steeds weer nieuwe inzichten.” (vo)

“Leerlingen worden goed overgedragen. Er is een intensief voortraject, in het belang van het kind.” (vo)

“Het zou goed zijn als er meer informatie vanuit het basisonderwijs meekomt met een nieuwe leerling.” (vo)

4.3 Informatie over het profiel van de school

In het ondersteuningsprofiel van de school staat beschreven wat deze kan bieden en welke expertise voorhanden is. Dit document is ook voor ouders beschikbaar. Voor veel leraren in het vo blijkt het ondersteuningsprofiel echter een 'kantooronderwerp'. Ze zijn erover geïnformeerd maar zijn er verder niet direct bij betrokken. Sommige leraren kennen de inhoud van het ondersteuningsprofiel niet.

"Het ondersteuningsprofiel is geen levend document. Het staat in de kast en heeft geen functie in de waan van de dag." (vo)

"Ik ben wel benieuwd wat er in het ondersteuningsprofiel staat." (vo)

Een aantal leraren, met name in het primair onderwijs, is - naast de directie, het MT en de MR - wel direct betrokken geweest bij het opstellen van ondersteuningsprofiel. Volgens hen is het van belang dat het team meegenomen wordt in het opstellen en bespreken van het ondersteuningsprofiel.

"Veranderingen zijn lastig door te voeren. Je moet het dragen als team. Door het opstellen van het ondersteuningsprofiel denk je na over dingen en kun je het gesprek aangaan met je team. Zo kun je kijken welke richting je op wilt gaan met de school." (po)

"Het is belangrijk dat de schoolleiding leraren informeert over welke kennis er in de school en binnen het samenwerkingsverband aanwezig is." (po)

Informatie voor ouders

Leraren in zowel po als vo geven aan dat vooral ouders nog onvoldoende op de hoogte zijn van wat passend onderwijs voor de dagelijkse praktijk betekent. Ook is het volgens leraren in het vo voor ouders van groot belang dat scholen duidelijk en eerlijk zijn over wat zij kunnen bieden aan extra ondersteuning.

"Ouders hebben het gevoel dat er heel veel kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte in de klas zullen komen. Ze hebben vaak nog niet goed voor ogen wat de bedoeling is. Duidelijke informatie voor ouders is belangrijk." (po)

"Soms wordt er meer beloofd dan we kunnen bieden. Wees eerlijk over wat je niet kunt bieden want het gaat tenslotte om de leerling." (vo)

5 Toerusting en professionalisering

Om passend onderwijs te kunnen bieden zijn op veel scholen veranderingen doorgevoerd in de ondersteuningsstructuur. Hoe ziet dit er uit en wat betekent het voor leraren? Passend onderwijs doet ook een beroep op het professioneel handelen van de leraar zelf. In hoeverre voelen leraren zich deskundig? Waar hebben zij behoefte aan? Net als in de vorige twee hoofdstukken beschrijven we hier de ervaringen en meningen van de respondenten. Ook hier troffen we weer veel verschillen aan tussen scholen, ook binnen de drie samenwerkingsverbanden.

5.1 Veranderingen in de onderwijsondersteuning

Nieuwe en veranderende expertise

Scholen verschillen in de manier waarop ze de ondersteuningsstructuur hebben vormgegeven en willen doorontwikkelen. We beschrijven hieronder een paar in het oog springende veranderingen.

In veel scholen in de drie samenwerkingsverbanden wordt gewerkt met *leerlingbegeleiders*, *personal coaches* en/of *mentoren*. Deze personen begeleiden leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben en fungeren daarbij als vraagbaak voor vakdocenten en aanspreekpunt voor ouders. Zij waren er voor de komst van passend onderwijs ook al maar hun taak is uitgebreid. Leraren die tevens een dergelijke functie vervullen geven aan dat deze steeds meer omvat. Ze noemen hierbij het invullen van ontwikkelingsperspectieven en de toename in het aantal leerlingen dat extra ondersteuning nodig heeft. Sommigen ervaren hierdoor een verhoogde werkdruk.

“De personal coach is de persoonlijk begeleider van een zorgleerling. De invoering van passend onderwijs heeft ervoor gezorgd dat de rol van de personal coach duidelijker is geworden.” (vo)

“Wil je de begeleiding zo dichtbij mogelijk organiseren, dan moet je de mentor betrekken.” (vo)

In de regio Helmond is op één van de scholen een succesvol concept vanuit het praktijkonderwijs in vmbo en havo/vwo doorgevoerd. Hier worden intern begeleiders binnen het team opgeleid tot *team intern begeleider*, *TIB*. Deze TIB is er voor leerlingondersteuning en vormt de verbinding tussen het zorgteam en het lerarenteam. De TIB regelt bijvoorbeeld observaties en een afspraak met de *orthopedagoog* en is vraagbaak en coach voor leraren.

“De TIB-ers vangen signalen op in hun team en kunnen laagdrempelig met hun vragen terecht bij de ambulante begeleider, schoolmaatschappelijk werker en orthopedagoog.”

In de regio Haarlem speelt de *onderwijsconsulent* (reeds bestaande functie) op het niveau van het samenwerkingsverband een belangrijke adviserende rol bij passend onderwijs. De onderwijsconsulent is makkelijk te benaderen (laagdrempelig). Binnen de school vervult de *intern begeleider* een belangrijke rol en wordt er bijvoorbeeld gewerkt met *gedragsspecialisten*, *taalspecialisten* en *leerkrachtondersteuners*.

In de regio Utrecht is de *begeleider passend onderwijs* geïntroduceerd. Dit is een nieuwe functie die een brug vormt tussen de school en het loket passend onderwijs van het samenwerkingsverband. De begeleider passend onderwijs is in dienst van het samenwerkingsverband en opereert samen met de

andere kernpartners (schoolmaatschappelijk werker, leerplichtambtenaar, en jeugdverpleegkundige) in een kernteam dat op alle scholen aanwezig is. Op één van de vo-scholen is geen *zorgcoördinator* meer, maar zijn er wel *teamleiders zorg*.

“De begeleider passend onderwijs heeft veel ervaring met verschillende leer- en gedragsproblemen en brengt daardoor veel deskundigheid in de school. Met name voor mentoren en personal coaches vervult de begeleider passend onderwijs een belangrijke rol. Daarnaast is zij ook de verbindende schakel met de kernpartners.” (vo)

De beschreven veranderingen in functies worden over het algemeen positief ervaren. Voor sommige leraren in het vo heeft het echter tot gevolg dat zij niet meer goed weten bij wie ze waarvoor terecht kunnen. De verantwoordelijkheden zijn soms onduidelijk. Op andere scholen speelt dit niet.

“De begeleiding van het zorgteam is veranderd en ik heb het idee dat ik ze moeilijker kan benaderen. Ik weet niet meer wat de taak van de leraar, mentor en zorgcoördinator is.” (vo)

“De zorgcoördinator is verdwenen, maar er zijn wél meer zorgleerlingen. Je heb echt iemand nodig in de school met veel kennis en ervaring op dit gebied. Iemand die de groeidocumenten schrijft en met docenten overlegt.” (vo)

“Binnen de afdeling wordt veel meer over zorgleerlingen gesproken en over de stappen of acties die ondernomen moeten worden. Er is duidelijk afgesproken wie waarvoor verantwoordelijk is.” (vo)

Verbinding

Ook de verbinding tussen de interne en externe zorgstructuur (bovenschools niveau) is volgens sommige leraren een punt van aandacht (zie ook hoofdstuk 4, communicatie over leerlingen). Eén van de zorgcoördinatoren geeft aan dat het goed zou zijn als leraren die ook een mentorfunctie hebben zouden aanschuiven bij zowel intern als extern zorgoverleg (ZAT). Dit past ook in het plaatje van een meer gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de leerlingenzorg. In het po wordt ook ingezet op verbinding. Er is meer contact met professionals buiten de school of tussen de scholen.

“Laat de externe partners zich voorstellen. Mentoren moeten weten wie de leerplichtambtenaar en de begeleider passend onderwijs is. Voorkom losse onderdelen, zet in op verbinding. Leer elkaar kennen en ga mailen over hoe een gesprek is verlopen.” (vo)

“Er is meer overleg tussen de intern begeleiders van de verschillende scholen binnen het samenwerkingsverband.” (po)

“De directie heeft contact gezocht met andere instanties die mogelijk ook iets in de school kunnen betekenen voor leerlingen.” (po)

Planmatig werken

Sommige leraren in het vo vinden dat de zorgstructuur duidelijker is doordat er meer wordt vastgelegd in plannen en protocollen. Het structureel planmatig en cyclisch werken is volgens zorgcoördinatoren in het vo echter nog in ontwikkeling en op sommige scholen nog niet stevig neergezet.

“Protocollen zijn nu belangrijker en geven houvast in de begeleiding van leerlingen.” (vo)

“We zouden graag meer zicht hebben op wat de school aanbiedt en hoe de procedure voor zorgleerlingen verloopt.” (vo)

“Het beleid staat op papier, maar de implementatie en evaluatie moeten meer draagvlak krijgen.” (vo)

“Er lopen nu nog te lang leerlingen rond waarmee we in gesprek blijven. De cyclus is daarbij onduidelijk en wordt niet effectief afgewikkeld. Die lijn moet er wel komen want daar valt winst te behalen.” (vo)

“Het volgen van de veranderingen en de kwaliteitsbewaking is een voortdurend aandachtspunt. We moeten de tijdspaden beschermen, anders verwatert het. We moeten zowel korte als lange termijn denken.” (vo)

5.2 Deskundigheid leraren

Leraren spelen uiteraard een cruciale rol bij passend onderwijs. De kwaliteit van het onderwijs en deels ook van de basisondersteuning is onder meer afhankelijk van hun deskundigheid. Wat hebben zij nodig om hun werk goed te kunnen doen? Hoe worden zij hiervoor toegerust?

Professionaliseringsbehoefte

Veel leraren geven aan dat zij behoefte hebben aan scholing op het gebied van passend onderwijs. Dit geldt vooral voor leraren in het vo en in sterke mate voor hen die ook mentor zijn. Zij geven aan dat de vereiste kennis en ervaring, bijvoorbeeld voor het invullen van een OPP, niet altijd aanwezig is omdat men hiervoor niet is opgeleid. Eén van de zorgcoördinatoren (vo) geeft aan dat het vooral voor mentoren belangrijk is om scholing te krijgen in het signaleren van ondersteuningsbehoeften, effectieve gespreksvoering en cyclisch werken.

“Ik ben elke dag aan het wikken en wegen of ik de zorgleerlingen genoeg bied.” (po)

“Geef ik wel de juiste zorg?” (vo)

“Ik wil graag meer weten over hoe om te gaan met leerlingen met een gedragsstoornis. Ik doe dat nu vooral op mijn gevoel.” (vo)

“Wij moeten verslagen schrijven en formuleren invullen die pedagogische, psychologische en soms zelfs medische kennis vereisen. Maar ik weet daar niet veel van, ik weet veel van mijn vak. Het nadeel van passend onderwijs is dat wij ons met dingen moeten gaan bezighouden waar we niet voor zijn opgeleid.” (vo)

Eén van de mentoren met een pedagogische opleiding als achtergrond vindt dat het van groot belang is dat leraren sterker gemaakt worden, zodat zij beter kunnen omgaan met verschillen in de klas. De schoolleider of teamleider zou hierin prioriteiten kunnen stellen. Verder zou in de opleiding al aandacht aan passend onderwijs besteed moeten worden.

“Veel van wat ik nu gebruik komt uit de pedagogiekopleiding en niet uit de lerarenopleiding.” (vo)

“Breng passend onderwijs al in de lerarenopleiding onder de aandacht.”(vo)

Uit de gesprekken blijkt dat er vooral behoefte bestaat aan uitwisseling van praktische kennis en ervaring, bijvoorbeeld door middel van collegiale consultatie binnen en tussen scholen. Verder willen leraren graag meer praktijkgerichte informatie over bepaalde diagnoses met concrete handvatten hoe daarmee om te gaan. Dit kan volgens hen in verschillende vormen (folders, filmpjes, workshops), eventueel kunnen ouders en leerlingen hierbij betrokken worden.

“Cursussen moeten niet teveel theorie over stoornissen behandelen, maar juist concrete handvatten bieden voor het omgaan met bepaald gedrag.” (vo)

Sommige leraren in het vo hebben geen behoefte aan scholing op het gebied van passend onderwijs of voelen nog geen noodzaak. Anderen voelen wel een behoefte maar zijn alleen bereid scholing te volgen als deze praktisch is ingestoken en binnen reguliere werktijden wordt gegeven/mogelijk is.

“Er is wel scholing verzorgd maar het was voor mij onvoldoende duidelijk wat de cursus te bieden had voor de lespraktijk.” (vo)

“Niet alle docenten (uit de bovenbouw) zijn hierin geïnteresseerd. Mogelijk is er in de bovenbouw minder bereidheid tot aanpassing aan de leerling.” (vo)

“Er moet wat meer bereidheid komen onder leraren om net wat extra moeite te doen voor leerlingen die extra begeleiding nodig hebben. Het creëren van dit bewustzijn zal tijd vragen maar wel op gang komen omdat het aantal leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte al zichtbaar en voelbaar toeneemt.” (vo)

In een aantal gevallen, bijvoorbeeld op de scholen voor po, wordt volgens leraren al voor een groot deel in de professionaliseringsbehoefte voorzien.

Verantwoordelijkheid voor toerusting en professionalisering

In sommige gevallen wordt scholing vanuit de samenwerkingsverbanden georganiseerd, bijvoorbeeld in de vorm van netwerk- en voorlichtingsbijeenkomsten of themadagen. De samenwerkingsverbanden zijn echter niet primair verantwoordelijk voor de toerusting en professionalisering van leraren. De verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het onderwijs ligt bij de schoolbesturen en de schoolleiding. Vooral zorgcoördinatoren in het vo geven aan dat de schoolleiding een belangrijke rol heeft in het stimuleren van een professionele leercultuur.

“Scholing is belangrijk maar de noodzaak wordt niet door iedereen gezien. Het is te vrijblijvend, er wordt geen druk op gezet. In individuele gesprekken met leraren is nu wel afgesproken dat ze dit moeten gaan doen.” (vo)

Vormen van professionalisering

De scholen werken al op verschillende manieren aan deskundigheidsbevordering van leraren. Zo worden *studiedagen* georganiseerd en *workshops* gegeven rond bepaalde thema's, bijvoorbeeld het omgaan met autisme. Leraren krijgen *informatieboekjes* over bepaalde diagnoses.

“Vorig jaar zijn studiedagen en workshops georganiseerd door de begeleider passend onderwijs. Dit ging vooral over het schrijven van de ontwikkelingsperspectieven en over doorverwijzen.” (vo)

“Workshops waarin mentoren en leraren worden geïnformeerd over hoe de zorglijnen lopen.” (vo)

“De personal coaches krijgen scholing vanuit het samenwerkingsverband over autisme. Zij zullen tijdens een studiemiddag de kennis die zij hebben opgedaan over autisme overdragen en vertalen naar leraren. Het idee is om hier ook een leerling met een vorm van autisme en misschien een ouder te betrekken.” (vo)

“Er is een studiedag voor leraren georganiseerd over stoornissen in het autistisch spectrum.” (po)

“De leraren met een master SEN dragen hun kennis door middel van presentaties en gesprekken over aan de rest van het team.” (po)

Naast deskundigheidsbevordering op het gebied van bepaalde diagnoses is er ook aandacht voor scholing omtrent *klassenmanagement* en het *pedagogisch klimaat*. Een veilig en positief werkklimaat is volgens leraren, schoolleiders (po) en zorgcoördinatoren (vo) nodig om op verschillende niveaus te kunnen werken en om gedragsproblemen tegen te gaan.

“Dit schooljaar wordt vanuit het MT scholing georganiseerd omtrent het pedagogisch-didactisch klimaat, onder andere ook klassenmanagement, pedagogisch klimaat en activerende didactiek. Dit is een belangrijk onderwerp op school, gericht op het vergroten van een positief leer- en werkklimaat op school.” (vo)

“Er is scholing in coöperatieve werkvormen, het met elkaar leren omgaan.” (vo)

“Op onze school is Schoolwide Positive Behavior Support ingevoerd.” (po)

Een aantal scholen biedt gelegenheid voor *het uitwisselen van kennis en ervaring* tussen collega's, ook tussen verschillende locaties of scholen. Bijvoorbeeld in de vorm van (informele) *collegiale consultatie* of *intervisie*. Zowel leraren zelf als schoolleiders en zorgcoördinatoren vinden dit belangrijk. Een andere vorm van professionalisering is *coaching* van leraren, bijvoorbeeld door middel van *video interactiebegeleiding (VIB)*. Volgens een van de schoolleiders in het po en een zorgcoördinator in het vo zijn hier goede ervaringen mee omdat leraren zich bewust worden van de zwakke maar zeker ook de sterke kanten. Scholing in handelingsgericht werken wordt in het po door leraren als voorbereiding op passend onderwijs genoemd. Deze heeft al enkele jaren geleden plaatsgevonden.

“Video Interactie Begeleiding was voor sommigen in het begin een beetje eng, maar het werkt heel goed. Leraren zien niet alleen wat beter of anders kan, maar ze zien ook hun kwaliteiten.” (po)

“VIB is heel goed in te zetten bij collegiale consultatie over passend onderwijs.” (vo)

“Er vindt collegiale consultatie plaats, tussen leraren onderling. Daar hebben leraren veel aan.” (po)

“Er is intervisie, uitwisseling van ervaringen. De meeste leraren hebben een maatje. Dit is ook bedoeld om lastige dingen met elkaar te bespreken.” (vo)

“Er wordt kennis en kunde overgenomen vanuit andere locaties.” (vo)

Op een aantal scholen wordt training in *gesprekstechnieken* verzorgd.

“Communicatie met ouders is erg belangrijk. Ik heb het team hierin zelfverzekerd gemaakt door een training in gesprekken met ouders. Dit was met rollenspel en acteurs. Hieruit is een nieuwe opbouw van de oudergesprekken voortgekomen.” (po)

“Binnenkort start voor alle team intern begeleiders de cursus gesprekstechnieken en coaching.” (vo)

5.3 Aandacht voor randvoorwaarden

Naast voldoende aandacht voor een professionele leercultuur moeten de randvoorwaarden ook goed zijn. Veel leraren vinden de werkdruk hoog. Ook daarom is het volgens hen zelf maar ook volgens de zorgcoördinatoren en schoolleiders belangrijk dat leraren goed gefaciliteerd worden.

Leraren/mentoren zelf noemen hierbij onder meer kleinere klassen, time-out voorziening, extra handen in de klas, administratieve hulp, meer uren, de mogelijkheid tot scholing/uitwisseling binnen reguliere werktijd en een goede communicatie.

“De randvoorwaarden moeten er zijn, hier valt nog winst te behalen.” (vo)

“Bij grote klassen kun je leerlingen soms fysiek niet eens uit elkaar zetten, dat is lastig. Maar denk ook aan goed werkend digibord en voldoende tijd om je werk goed te doen. De randvoorwaarden moeten er zijn, hier valt nog winst te behalen.” (vo)

“We missen extra handen in de klas. Dat gemis is vooral groot als je leerlingen met problematisch gedrag in de klas hebt.” (po)

Bijlage 1

Overzicht respondenten per SWV

Overzicht 1. Respondenten naar samenwerkingsverband en type onderwijs

<p>Passend onderwijs Zuid-Kennemerland PO</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 groeps gesprekken met in totaal 13 leraren van 9 verschillende basisscholen • 3 aanvullende telefonische interviews met schoolleiders
<p>Helmond-Peelland VO</p> <ul style="list-style-type: none"> • op 3 verschillende scholen voor vmbo-havo-vwo een groeps gesprek met een wisselend aantal leraren in totaal: 3 leraren vmbo-havo, tevens mentoren 3 leraren havo, waarvan 2 ook mentor 6 leraren havo-vwo, waarvan 5 ook mentor 2 leraren vwo, waarvan 1 ook teamleider 1 leraar vmbo-havo-vwo, tevens mentor • aanvullende gesprekken op 2 van bovengenoemde scholen met: 2 zorgcoördinatoren en 2 respondenten die tot voor kort zorgcoördinator waren
<p>Sterk VO Utrecht en Stichtse Vecht</p> <ul style="list-style-type: none"> • op 2 verschillende scholen voor vmbo een groeps gesprek met een wisselend aantal leraren, in totaal: 12 leraren vmbo, waarvan 10 ook mentor • aangevuld met telefonische gesprekken met : 1 zorgcoördinator, 1 teamleider zorg • op 1 school voor havo-vwo een gecombineerd gesprek met: 1 leraar havo-vwo, tevens personal coach 1 zorgcoördinator

Bijlage 2

Gespreksleidraad

Ervaringen van leraren met passend onderwijs

Opbouw en inhoud van groepsgesprekken met leraren

Kennismaking

- Korte uitleg over het onderzoek
- Kennismakingsrondje
- Afspraken over anonimiteit/verslag/opbrengst
- Informatie over het vervolg (verslag wordt voor akkoord voorgelegd, rapportage, website)

Centrale onderzoeksvraag:

Welke ervaringen hebben leraren met passend onderwijs?

Gespreksonderwerpen

Passend onderwijs in de praktijk

1. Vind je dat er iets veranderd is voor jouw werk als leraar sinds de invoering van passend onderwijs (schooljaar 2013/2014)?
2. Ben je betrokken geweest bij het opstellen van het schoolondersteuningsprofiel? (Ben je ermee bekend? Wat vind je ervan? Wat wordt ermee gedaan?)
3. Wat loopt er over het algemeen al goed en wat zijn aandachtspunten?

Toerusting en professionalisering

4. a. Wat is er al op het gebied van toerusting en professionalisering van leraren?
In hoeverre voel je jezelf deskundig in het omgaan met verschillen?
b. Wat heb je nog nodig?
c. Wat kun je zelf doen of ben je van plan te gaan doen m.b.t. verbetering van passend onderwijs / het omgaan met verschillen?
5. Kun je gebruik maken van deskundigheid/expertise binnen en/of buiten de school?

Communicatie en informatie

6. Wordt in de school het gesprek gevoerd over de basisondersteuning en wat dat bijvoorbeeld betekent voor de toerusting en scholing van leraren?
7. Wat is er al op het gebied van communicatie en informatie en wat heb je nog nodig?
8. Weet je waar je terecht kunt met vragen, voor ondersteuning en informatie?

Concrete tips voor scholen

9. Heb je concrete tips voor scholen / voor andere leraren / voor het samenwerkingsverband?

Tot slot

10. Heb je verder nog toelichting op ervaringen die van belang is maar nog niet besproken?

Bijlage 3

Gespreksleidraad

Ervaringen van leraren met passend onderwijs

Visie schoolleider/zorgcoördinator of intern begeleider

Kennismaking

- Korte uitleg over het onderzoek
- Afspraken over anonimiteit/verslag/opbrengst
- Informatie over het vervolg (verslag wordt voor akkoord voorgelegd, rapportage, website)

Centrale onderzoeksvraag:

Welke ervaringen hebben leraren met passend onderwijs?

Gespreksonderwerpen

Professionele leercultuur op school

1. Hoe wordt gewerkt aan toerusting en professionalisering van leraren (zoals het omgaan met verschillen)? (bijvoorbeeld intervisie, workshops) (link met ondersteuningsplan)
2. Wat is er bereikt? Wat moet er nog gebeuren? Wat kunnen leraren zelf doen / wat doen zij zelf om passend onderwijs te verbeteren / beter om te gaan met verschillen?

Kwaliteit van de basisondersteuning

3. Passend onderwijs brengt veranderingen in de basisondersteuning met zich mee. Op welke manier werken jullie aan de kwaliteit van de basisondersteuning en hoe wordt die ontwikkeling gevolgd? (link met ondersteuningsprofiel)
4. Wat gaat goed en wat zijn aandachtspunten?

Communicatie en informatie

5. Hoe verloopt de communicatie en informatievoorziening binnen de school rond passend onderwijs? Wat gaat goed? Zijn er ook aandachtspunten?
6. Wordt in de school het gesprek gevoerd over de basisondersteuning en wat dat bijvoorbeeld betekent voor de toerusting en scholing van leraren?
7. Zijn leraren goed op de hoogte? (bijv. zijn zij betrokken bij het opstellen en/of de inhoud van het ondersteuningsprofiel, OPR)

Concrete tips voor scholen

8. Heb je tips voor andere scholen / voor leraren / voor het samenwerkingsverband?

Tot slot

9. Heb je verder nog opmerkingen die van belang zijn, maar nog niet besproken?

Tekst: Pauline van Eck, Miriam Walraven, Anne Luc van der Vegt en Sanne Weijers

In opdracht van: Ministerie van OCW

Utrecht, januari 2015

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht

t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80

info@oberon.eu | www.oberon.eu